

Janoš Ježovnik

ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Ljubljana

Končnice roditeljske množine v terskem narečju slovenskega jezika

Prispevek obravnava distribucijo in izvor končnic roditeljske množine, ki se pojavljajo v štirih glavnih (sinhronih) sklanjatvenih vzorcih samostalnikov v terskem narečju slovenskega jezika – *o*-sklanjatvi moškega in srednjega spola, *a*-sklanjatvi, *i*-sklanjatvi. Oblika roditeljske množine izkazuje precejšnje končniško variantnost tako med posameznimi sklanjatvenimi vzorci kot znotraj njih; možne so tudi dvojnične uresničitve z dvema ali več variantnimi končnicami pri istem leksemu. Obravnava se osredotoča na stanje v govoru kraja Ter/Pradielis.

The article provides an analysis of the distribution and origin of genitive plural endings of four main (synchronic) nominal declensions in the *Tersko* dialect of Slovene – the masculine and neuter *o*-declension, *a*-declension, and *i*-declension. The genitive plural form is marked using a variety of endings, varying greatly both between and within declensions; doublet realizations of two or more variant endings can occur with the same lexeme. The analysis focuses on the local variety of Ter/Pradielis.

Tersko narečje¹

Tersko narečje slovenskega jezika se govori v severovzhodnem delu avtonomne zvezne dežele Furlanija - Julijska krajina v Republiki Italiji, in sicer v gorskih dolinah porečja reke Ter v zahodnem delu Beneške Slovenije. Po uveljavljenem slovenističnem pojmovanju se vanj uvrščajo tudi govori Breginjskega kota (naselja Breginj, Logje, Robidišče) na skrajnem zahodu Republike Slovenije (prim. *Karto slovenskih narečij z večjimi naselji* (2016)). Proti severu Terske doline od doline Rezije loči gorska veriga Mužcev/Monti Musi, proti jugu in zahodu območje meji na Furlansko nižino, na vzhodu pa območje terskega narečja na pobočju gore Ivanec/Joanaz meji na sosednje nadiško narečje. Pretežni del območja

¹ Besedilo je bilo pripravljeno z vnašalnim sistemom ZRCola (<http://zrcola.zrc-sazu.si>), ki ga je na Znanstvenoraziskovalnem centru SAZU v Ljubljani (<http://www.zrc-sazu.si>) razvil Peter Weiss.

upravno sodi v občini Bardo/Lusevera in Tipana/Taipana, tersko narečje pa se govori tudi v posameznih krajih občin Neme/Nimis, Ahten/Attimis, Fojda/Faedis in Tavorjana/Torreano.²

Tersko narečje je najzahodnejše slovensko narečje in hkrati danes skrajno zahodni del slovanskega jezikovnega prostora kot ostanek avtohtone slovanske naselitve v zgodnjem srednjem veku. Uvršča se v primorsko skupino slovenskih narečij, v geneolingvistični obravnavi pa glede na starejše jezikovne spremembe v beneško-kraško narečno ploskev (bazo) severozahodnih slovenskih narečij (prim. Rigler 1963: 46–47; Šekli 2018: 315–317, 326–328).

Govor kraja Ter/Pradielis je eden izmed najbolj zahodnih krajevnih govorov narečja. Med splošnonarečnimi³ in nesplošnonarečnimi razvojnimi značilnostmi⁴ govora je treba izpostaviti umik naglasa s končnega (odprtega in zaprtega) (staro) cirkumflektiranega zloga tipa isln. *okô, tož. ed. *nogô, m. sp. *vesêl > ó:ko, nó:a, vé:šel/vé:šou, ki je lahko sprožil znotrajparadigmatske naglasne izravnave, npr. im. ed. nó:a, ž., sr. sp. vé:šela vé:šelo (in ne **no'a, **vešé:la **vešè:lo); vendar npr. orkùota, šariùota z izostankom umika naglasa z nekončnega besednega zloga.⁵

² Zgodovinsko je bilo narečje prisotno tudi v nekaterih krajih, ki danes pripadajo občinama Gorjani/Montenars in Čenta/Tarcento, vendar danes aktivnih govorcev tam več ni; sledovi slovenskega narečja so ohranjeni v krajevnih in ledinskih imenih. O stanju leta 1945 – že takrat močno napredovali jezikovni asimilaciji in posledični izgubi slovenskega narečja v teku – v teh krajih poroča Cronia (1950: 322–323).

³ Med glavnimi padajoče odvoglašenje isln. *ē, *ō > *ie, *uo > iē, uō; zgodnje podaljšanje isln. kratkih akutiranih zložnikov v nezadnjem besednem zlogu (in posledično npr. sovpad odrazov isln. *ē- z odrazi isln. *ē̄); vokalizacija *ā, *ā- > *ā > a:, *-ā, *ā > a; pozno raznosnjenje isln. nosnih samoglasnikov (in v tem govoru posledično razlikovanje med odrazi isln. *ē, *ē- : *ē̄, *ē̄- // *ō- : *ō̄, *ō̄- > e: : e: // o: : o:); izostanek umika na prednaglasno dolžino po naglasnem pravilu.

⁴ Med drugimi sovpad odrazov *-ō, *-o z odrazoma *-ù, *u; ohranitev posebnega odraza isln. *í > í (nezveneči trdonebni zapornik), popolna onemitev isln. *g (> *ɣ) > ∅ (razen v soglasniških sklopih *zg, *žg), vokalizacija (in podaljšanje) polglasniškega dekomponata isln. *ɣ (> *ər) > ar; razvoj *l̥ > o(:)u, drugotno nosnjenje samoglasnikov v položaju pred končnim -n (< *-n, *-m), fonološki sovpad isln. sičnikov in šumevcev (isln. *s, *š > s; *z, *ž > z; *c, *č > c); razvoj isln. *v *[u] (> *v^E : *u^O) > v ne glede na samoglasniško okolje.

⁵ Narečno gradivo je bilo pridobljeno s terenskimi raziskavami v kraju Ter med letoma 2013 in 2018 ter analizirano v okviru priprave doktorske disertacije *Notranja glasovna in naglasna členjenost terskega narečja slovenskega jezika* (Ježovnik 2019) pod mentorstvom doc. dr. Mateja Šeklija.

Končnice rodilnika množine

Oblika rodilnika množine je v štirih glavnih (sinhronih) sklanjatvenih vzorcih samostalnika – v *o*-sklanjatvi moškega in srednjega spola,⁶ *a*-sklanjatvi in *i*-sklanjatvi – označena bodisi z odsotnostjo oblikovno izražene končnice (oziroma z ničto končnico, -∅) ali s katero od oblikovno izraženih končnic, izmed katerih sta dve lahko bodisi nenaglašeni ali naglašeni (in sicer kratki ali dolgi akutirani), ena je obvezno naglašena, ena pa obvezno nenaglašena: *-e/-'e/-é:*, *-i/-'i/-í:*, *-ú:*, *-aj*.⁷ Pri tem ima naglašeni samoglasnik v osnovi pri leksemih z ničto končnico praviloma, pri leksemih s končnicama *-aj* in (nenaglašeno) *-e* pa obvezno padajoči ton (cirkumfleksni tonem).

Pri končnicah rod. mn. prihaja v vseh pregibnostnih vzorcih samostalnika do notranje variantnosti, pogoste so tudi dvojnične uresničitve. V nadaljevanju so obravnavane končnice rod. mn., ki se pojavljajo v pregibnostnih vzorcih samostalnika.

Končnica -∅

Ničta končnica se pojavlja zlasti pri samostalnikih *o*-sklanjatve srednjega spola in *a*-sklanjatve z nepremičnim naglasom na osnovi – izjeme predstavljajo nekateri samostalniki *a*-sklanjatve, ki se uvrščajo v mešani oziroma končniški naglasni tip in lahko poleg ničte dvojnično izkazujejo tudi druge končnice: *dà:ška* (rod. mn. *dà:šk* poleg *daški:*), *là:va* 'glava' (rod. mn. *là:u*), *nó:a* 'noga' (rod. mn. (redkeje) *nuóx* poleg (bolj ustaljeno) *nou:*) in *že'na* 'ženska' (rod. mn. *žé:n* poleg *ženi:*).⁸ Pri obeh sklanjatvenih vzorcih gre zlasti za samostalnike z osnovo brez izglasnega soglasniškega sklopa ali z izglasnim sklopom tipa *ʃ* + (ne)zvočnik (le v primeru *ò:uç* tudi s soglasniškim sklopom *u* + nezvočnik). Pri tem zlasti v primeru samostalnikov

⁶ Drugotno so v *o*-sklanjatev srednjega spola prešli tudi nekateri samostalniki, ki so se prvotno uvrščali v psl. *s*-sklanjatev: *kó:lo* (rod. ed. *kó:lu*), *ó:ko* (rod. ed. *ó:ku*), *ú:xo* (rod. ed. *ú:xa* in *ú:xu*).

⁷ V terskem narečju se v nekaterih govorih (npr. Čanebola, Zavarh) pojavlja tudi končnica rod. mn. *-ax*, ki pa v govoru Tera ni bila zabeležena. Drugotna končnica *-ax* je nastala z naplastitvijo končaja končnice rod. mn. pridevnika **-ix* na narečno osnovo *-a*-končnic *daj:*, mest. in or. mn. (isln. **-am*, **-ax*, **-ami*). Do tipološko enake naplastitve pridevniškega končaja pride npr. v primeru končnice rod. mn. *-æh* v nekaterih črnogorskih štokavskih govorih, pri čemer pa je *æ* drugačnega izvora (Kapović 2015: 538^f). O podobnem prenosu celotne pridevniške končnice *-ih* v obliko rod. mn. samostalnikov moškega spola pri slovenskih protestantskih piscih je pisal tudi Ramovš (1952: 45–46), ki je pojav označil za "psihološk[o] pomot[o]" (prav tam).

⁸ Sodeč po naglasnih značilnosti navedenih oblik rod. mn. sta obliki *nuóx* in *žé:n* prvotni in izkazujeta odraz zgodaj podaljšanega novega akuta (prim. Kapović 2015: 380); druge oblike so drugotne, nastale bodisi z naplastitvijo drugotnih končnic (*daški:*, *nou:*, *ženi:*) oziroma je njihov naglas analoškega izvora (*là:u*).

srednjega spola prihaja do odstopanj (npr. rod. mn. *kri:le* ‘naročje’, *ši:le* ‘šilo’, *ši:te* ‘sito’) in dvojničnih realizacij (npr. v primeru samostalnika *niždo* ‘gnezdo’: rod. mn. *nižst*, *nižde* in *niždaj*); pri tvorjenkah s pripono *-išče* se poleg primerov z ničtimi končnicami pojavljajo tudi primeri z drugimi končnicami (prim. rod. mn. *koši:šč-θ* ‘ročaj pri kosi’ : *kopi:šč-e* ‘kol za oporo sredi kope’: *rabi:šč-aj* ‘ročaj pri grabljah’).⁹ Pri samostalnikih *o*-sklanjatve moškega spola je bila ničta končnica zabeležena le v dveh primerih (rod. mn. *otruók*, *patùók* ‘potok’), v obeh primerih kot redka dvojnična različica ob bolj ustaljenih končnicah (rod. mn. *otroki:*, *patò:ke*). Pri samostalnikih *i*-sklanjatve se ničta končnica v rod. mn. ne pojavlja.

Končnica *-θ* predstavlja odraz izvorne psl. končnice **-v/*-b* sklanjatvenih vzorcev, ki nadaljujejo psl. *a*-sklanjatev ali *o*-sklanjatev moškega ali srednjega spola (oziroma so v te sklanjativne vzorce prešli v popraslovanskem obdobju).

Končnica *-e/-e/-é:*

Pri samostalnikih *a*-sklanjatve in *o*-sklanjatve srednjega spola se pojavlja le nenaglašena končnica *-e*,¹⁰ in sicer pogosto kot dvojnična končnica. Primeri samostalnikov *a*-sklanjatve s to končnico so razmeroma redki.

Končnici *-e* in *-é:* predstavljata najpogostejši končnici rod. mn. samostalnikov *o*-sklanjatve moškega spola; nastopata v komplementarni distribuciji, saj se prva pojavlja pri samostalnikih z nepremičnim naglasom na osnovi, druga pa pri samostalnikih končniškega naglasnega tipa (pri slednjih poleg končnice *-í:*), le redko tudi pri samostalnikih, ki se sinhrono uvrščajo v nepremični naglasni tip z naglasom na osnovi, a nadaljujejo zgodovinski mešani naglasni tip (tj. odražajo psl. naglasni tip *c* oziroma *b* s (po)psl. dolgim samoglasnikom v osnovi): rod. mn. *xlevé:* (poleg *xliève*), *mozé:*, *nozé:*, *lasé:* (poleg *laší:*), *traké:*, *zobé:*. Oblike z nenaglašeno končnico *-e* imajo ne glede na naglasni tip v osnovi vedno dolgi cirkumflektirani samoglasnik. Kratka naglašena končnica *-e* je bila zabeležena le pri dveh prevzetih samostalnikih *ba'ket* ‘palica’ in *t'rop* ‘skupina živali’ (rod. mn. *bake'te*, *tro'pe*).

Ramovš (1952: 60) končnico razlaga kot razširjeno iz tož. mn. (odvisno od naglasnega tipa isln. **-e/*-è/*-ê*), ki se je naplastila na osnovo prvotno

⁹ Precejšnja variantnost bi v primeru samostalnikov srednjega spola lahko pripisali težnji po upadu tega sklanjatvenega vzorca, pri katerem prihaja zlasti v množinskih oblikah bodisi do maskulinizacije – npr. im. mn. *če'lj*, *oñi:ščj*, *vi:nj* (im. ed. *če'lo*, *oñi:šče* ‘ognjišče’, *vi:no*) – ali do feminizacije – npr. im. mn. *kri:le*, *pi:šme* (im. ed. *kri:lo*, *pi:smo*) –, neredko tudi dvojnično (npr. im. mn. *nižda*, *nižde* in *niždij*; *čedi:la*, *čedi:le* in *čedi:lji*).

¹⁰ Naglašeno končnico rod. mn. *-é:* izkazuje le samostalniček *če'lo* (rod. mn. *čelé:*), pri katerem pa je v množinskih oblikah prišlo do maskulinizacije (prim. im. mn. *če'lji*).

ničtokončniških oblik rod. mn., najprej verjetno znotraj isln. naglasnih tipov, ki nadaljujejo psl. naglasni tip *c* in za katere je v tož. mn. značilna isln. končnica **-ê* (pri čemer naj bi prišlo do disimilatorne metatonije **-ê ≥ *-é*, verjetno pod vplivom enako naglašene končnice rod. mn. samostalnikov *i*-sklanjatve – prim. nižje), kasneje pa se je končnica razširila na ostale naglasne tipe. Obvezno cirkumfleksni tonem oblik z nenaglašeno končnico *-e* je posledica posplošitve (morda še pred naplastitvijo končnice) isln. novega cirkumfleksa iz oblik rod. mn. samostalnikov psl. naglasnega tipa *a*. Pri kratki naglašeni končnici *-'e*, ki je bila zabeležena le pri dveh končniško naglašeni samostalnikih, je verjetno prišlo do izravnave kratkega naglasa drugih oblik pregibnostno-naglasnega vzorca.

Končnica *-í/-j*

Končnica *-í/-j* predstavlja edino končnico rod. mn. *i*-sklanjatve.¹¹ Končnica je nenaglašena le v primeru rod. mn. *jé:šenj* (in dvojnično v primeru samostalnika *k'ras*, pri katerem oblika rod. mn. *krà:sj* (poleg *krasí:*, *krà:šaj/krà:sjaj*) predstavlja etimološko pričakovani odraz) ter v naglasnem tipu z nepremičnim (cirkumfleksnim) naglasom na osnovi, v katerega se uvrščajo iz furlanščine prevzete besede ženskega spola z izglasnim soglasnikom (rod. mn. *čítà:dj* poleg *čítadj:* 'mesto', *kulítà:dj* poleg *kulítadi:*, *kulítà:daj* 'vrsta česa', *rogacjò:nj* 'prošnji dnevi', *televizjò:nj* 'televizija').

Pri samostalnikih *a*-sklanjatve se pojavlja le naglašena končnica *-í:*, in sicer pri samostalnikih končniškega naglasnega tipa, ki nadaljujejo psl. naglasni tip *b* s psl. kratkim samoglasnikom v osnovi (rod. mn. *kozí:*, *šeštrí:*, *šoví:*, *tetí:*, *zení:* (poleg *zén:n*)) in pri večini samostalnikov mešanega naglasnega tipa, ki nadaljujejo psl. naglasni tip *c* (rod. mn. *bouxí:*, *daški:* (poleg *dà:šk*), *kopí:*, *lišti:* (poleg *lištaj*), *metlí:*, *šouzí:*, *vodí:*). Pri samostalnikih *o*-sklanjatve moškega spola se končnica *-í:* pojavlja pri redkih samostalnikih, ki nadaljujejo psl. naglasni tip *c* oziroma psl. naglasni tip *b* s (po)psl. dolgim samoglasnikom v osnovi (rod. mn. *judí:* 'ljudje', *koší:* 'kos' in 'del zemljišča', *laší:*, *mozí:*, *paší:* 'pas', *vozí:*, *čući:* (poleg *ču:če*) 'ključ', *xlodí:* (poleg *xlò:de*)); nezanesljivo izpričana tudi v primeru *dní:*), pogosteje pa pri samostalnikih končniškega naglasnega tipa, ki nadaljujejo psl. naglasni tip *b* s psl. kratkim samoglasnikom v osnovi (rod. mn. *bakí:* 'bik', *koñí:*, *končí:*, *korčí:*, *kotlí:*, *lončí:*, *otrokí:*, *štorzí:*, *terí:* 'reka', *topolí:*, *volí:*, *učí:* (poleg *učé:*) 'pes'). Pri samostalnikih *o*-sklanjatve srednjega spola je bila končnica *-í:* zabeležena le v primeru množinskega samostalnika *plé:ča* (rod. mn. *plecí:*) in dvojnično v primeru samostalnika *ó:ko* (rod. mn. *očí:* poleg *očí:*, prim. nižje).

¹¹ Le v treh primerih se kot dvojnična končnica v tem pregibnostnem vzorcu pojavlja tudi končnica *-aj*.

Končnica *-í:* predstavlja odraz končnice rod. mn. *i*-sklanjatve psl. naglasnega tipa *c*. Iz tega naglasnega tipa je prešla v druge naglasne tipe *i*-sklanjatve ter v pregibnostni vzorec samostalnikov psl. naglasnih tipov *b* in *c* *o*-sklanjatve moškega spola in *a*-sklanjatve.

Končnica *-ú:*

Končnica *-ú:* je bila zabeležena le pri samostalnkih *a*-sklanjatve *nó:a* ‘noga’, *ó:ra* ‘gora’ in *ró:ka* (rod. mn. *noú:*, *orú:* in *rokú:*), pri samostalniki *o*-sklanjatve moškega spola *rùox* (rod. mn. *roú:*) in dvojnično pri samostalniki *o*-sklanjatve *ó:ko* (rod. mn. *oçú:* poleg *oçí:*), ki pa se v to sklanjatev uvršča le sinhrono, po posplošitvi imenovalniške osnove z umaknjenim cirkumfleksom (isln. **okô* **očêsa* > st. ter. **óko* **očêsa* ≥ ter. *ó:ko* *ó:ku*), in v množini izkazuje nadomestno osnovo *oç-* s posebnostmi v im. in rod. mn.

Končnica *-ú:* predstavlja odraz končnice rod.(/mest.) dvojine psl. *a*-sklanjatve ter *o*-sklanjatve moškega in srednjega spola. V vseh primerih razen v primeru *orú:* se je končnica iz rod. dv. v rod. mn. verjetno posplošila zaradi parne narave realij, ki jih označujejo navedeni leksemi, pri tem pa je pomembno vplival tudi upad dvojine v narečju, ki se je zvečine pluralizirala; vzrok za posplošitev oblike rod. dv. v primeru samostalnika *ó:ra* ni jasen.

Končnica *-aj*

Končnica *-aj* je vedno le nenaglašena in omejena na naglasne tipe samostalnikov z nepremičnim naglasom na osnovi. Večinoma se pojavlja pri samostalnkih *a*-sklanjatve in izrazito prevladuje pri samostalnkih z osnovo na izglasni soglasniški sklop. Oblike s končnico *-aj* imajo ne glede na siceršnji naglasni tip leksema v osnovi vedno dolgi cirkumfektirani samoglasnik. Končnica se pri samostalnkih *a*-sklanjatve z osnovo na izglasni sklop tipa (ne)zvočnik + *j* pripenja na (sinhrono gledano) krnjeno osnovo brez končnega *-j-*, npr. im. ed. *bú:ry-a* ‘kostanj’, *škú:šj-a* ‘ličje, olupek’, im. mn. *rà:bj-e* ‘grablje’, *škà:ry-e* : rod. mn. *bù:raj*, *škù:šaj*, *rà:baj*, *škà:raj*.¹² Pri samostalnkih *o*-sklanjatve moškega spola je bila končnica *-aj* zabeležena le v treh primerih, in sicer vsakič kot dvojnična končnica (rod. mn. *kà:rtaj* ‘krt’ poleg *kà:rte*, rod. mn. *mò:štaj* poleg *moštl:*, rod. mn. *zè:taj* poleg *zè:tue*). Pri samostalnkih *o*-sklanjatve srednjega spola je bila končnica *-aj* zabeležena v sedmih primerih, pri čemer prevladujejo primeri z osnovo na izglasni soglasniški sklop (rod. mn. *jà:šlaj*, *nièzdaj* ‘gnezdo’, *oñi:ščaj*

¹²Le pri samostalniki *rùobj-a* ‘kup kamenja’ na osnovo brez krnjenege *-j-* (rod. mn. *rùobj-aj*).

‘ognjišče’, *rabi:ščaj* ‘ročaj pri grabljah’, *repi:ščaj*, *zeni:tkaj* ter rod. mn. *zeliččaj*, *Pùojaj* (mikrotoponim)).

Sodeč po pogostnosti pojavitev končnica *-aj* verjetno izvira iz *a*-sklanjatve, in sicer je nastala po vrinjenju polglasnika v osnovah z izglasnim sklopom tipa (ne)zvočnik + **-j* (slednji je lahko bodisi prvoten bodisi predstavlja odraz isln. **ĭ*) za olajšanje izgovora po onemitvi psl. izglasnih polglasnikov ter po kasnejši narečni vokalizaciji vsakršnega polglasnika isln. **ə* > ter. *a* (npr. rod. mn. psl. **bŭrjb*, **grābĭb* > isln. **bŭrāj*, **grābāĭ* > ter. *bŭ:raj*, *rā:baj*). Na takšen izvor bi kazalo sinhrono pripenjanje končnice ne neposredno na osnovo pri tovrstnih samostalnikih (npr. rod. mn. *bŭ:raj*, *rā:baj*, *škà:raj*, *škù:šaj*); po istem modelu sta nastali tudi obliki rod. mn. *čariščaj*, *rà:kou* (im. ed. *čariščaj*, *rà:kla*), edini, ki izmed samostalnikov *a*-sklanjatve (ne všteti oblike z *-aj*) izkazujeta odraz vrinjenega polglasnika v tem položaju. Končnica se je nato naplastila na osnove samostalnikov z izglasnim sklopom brez izglasnega *-j* (ali v nekaterih primerih morda na prvotne ničtokončniške oblike takšnih samostalnikov)¹³ (npr. rod. mn. psl. **mètlb*, **sěncb* > isln. **mètal*, **sěnc* ≥ **mètlaj*, **sěncaj* ≥ ter. *mè:tlaj*, *šiččaj*) in kasneje še na osnove drugačnega tipa (npr. rod. mn. psl. **rěpb*, **strěxb* > isln. **rěp*, **strěx* ≥ st. ter. **rěpaj*, **strěxaj* > ter. *riččaj*, *štrixčaj*).

Seznam uporabljenih krajšav

psl./Psl. = praslovansko / Proto-Slavic

isln./Csln. = izhodiščnoslovensko / Common-Slovene

ter./Ter. = narečno tersko / dialectal *Tersko*

st. = starejše / older

ed. = ednina / Singular

mn. = množina / Plural

dv. = dvojina / Dual

im. = imenovalnik / Nominative

rod. = rodilnik / Genitive

daj. = dajalnik / Dative

mest. = mestnik / Locative

or. = orodnik / Instrumental

¹³ Na takšen razvoj bi kazalo tudi dejstvo, da pri samostalnikih *a*-sklanjatve z osnovo na izglasni soglasniški sklop končnica *-aj* izrazito prevladuje.

Bibliografija

- Cronia, Arturo. 1950. Contributi alla dialettologia slovena. *Slavistična revija* 3/3–4: 321–326.
- Ježovnik, Janoš. 2019. *Notranja glasovna in naglasna členjenost terskega narečja slovenskega jezika*. Disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Kapović, Mate. 2015. *Povijest hrvatske akcentuacije*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Karta slovenskih narečij z večjimi naselji*, 2016. V: Jožica Škofic et al.: *Slovenski lingvistični atlas 2, Kmetija 1: atlas*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. https://fran.si/204/sla-slovenski-lingvisticni-atlas/datoteke/SLA_Karta-narecij.pdf, dostop 2. 4. 2019.
- Ramovš, Fran. 1952. *Morfologija slovenskega jezika*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Rigler, Jakob. 1963. Pregled osnovnih razvojnih etap v slovenskem vokalizmu. *Slavistična revija* 14: 25–78. Ponatisnjeno v: Jakob Rigler (ur. Vera Smole), *Zbrani spisi 1: Jezikovnozgodovinske in dialektološke razprave*, 19–57. Ljubljana 20014: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Šekli, Matej. 2018: *Tipologija lingvogenez slovanskih jezikov*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Prispelo aprila 2019, sprejeto junija 2019.

Received April 2019, accepted June 2019.

Končnice roditeljske množine v terskem narečju slovenskega jezika¹⁴

Pri samostalnikih *a*-sklanjatve nepremičnega naglasnega tipa z naglasom na osnovi in z osnovo brez izglasnega soglasniškega sklopa ali z izglasnim soglasniškim sklopom tipa *ɣ* + (ne)zvočnik se praviloma pojavlja končnica rod. mn. *-θ*, pri takšnih samostalnikih z osnovo z izglasnim soglasniškim sklopom pa praviloma končnica *-aj*, pri čemer so mogoče tudi dvojnične uresničitve. Pri samostalnikih mešanega in končniškega naglasnega tipa se praviloma pojavlja končnica *-i*.

Pri samostalnikih *o*-sklanjatve moškega spola prevladuje končnica *-e/-é*, in sicer prva pri tistih, ki se uvrščajo v nepremični naglasni tip z naglasom na osnovi, druga pa pri tistih, ki se uvrščajo v končniški naglasni tip (izjemoma tudi takšnih, ki so se zgodovinsko, tj. pred narečnimi naglasnimi spremembami, uvrščali v mešani naglasni tip). Končnica *-i*: se pojavlja pri nekaterih samostalnikih, ki nadaljujejo

¹⁴ Prispevek je nastal v okviru programa P6-0038, ki ga financira ARRS.

psl. naglasni tip *c* in *b s* (po)psl. dolgim samoglasnikom v osnovi, in pri večini samostalnikov, ki se sinhrono uvrščajo v končniški naglasni tip.

Pri samostalnikih *o*-sklanjatve srednjega spola je zaradi upada te slovnične kategorije stanje mešano, kar je zlasti razvidno pri samostalnikih s pripono *-išče* (prim. rod. mn. *koši:šč-θ* : *kopi:šč-e* : *rabi:šč-aj*); samostalniki z osnovo brez izglasnega soglasniškega sklopa ali z izglasnim soglasniškim sklopom tipa *š* + (ne)zvočnik imajo sicer praviloma v rod. mn. ničto končnico, vendar ne brezizjemno.

Pri samostalnikih *i*-sklanjatve se razen redkih izjem in (drugotnih) dvojničnih uresničitev pojavlja le končnica *-í*, in sicer tudi pri samostalnikih (sicer) nepremičnega naglasnega tipa z naglasom na osnovi. Le v naglasnem tipu z nepremičnim (circumfleksnim) naglasom na osnovi, v katerega se uvrščajo izposojenke iz furlanščine z osnovo na izglasni soglasnik, se praviloma pojavlja nenaglašena končnica *-j*.

Končnica *-ú*, prvotno končnica rod.(/mest.) dv., se pojavlja pri štirih samostalnikih, ki označujejo parne realije: rod. mn. (ž. sp.) *nouú*, *rokú*, (m. sp.) *roú*; in (sr. sp.) *očú*; ter pri samostalniku (ž. sp.) *óra* (rod. mn. *orú*), pri katerem motivacija za posplošitev prvotno dvojsinske, pluralizirane oblike ni jasna.

Končnica *-aj* se pojavlja zlasti pri samostalnikih *a*-sklanjatve, le drugotno tudi pri samostalnikih drugih pregibnostnih vzorcev, in sicer prevladujoče v primerih samostalnikov z osnovo na izglasni soglasniški sklop. Končnica je nastala po narečni vokalizaciji vrinjenega polglasnika za olajšanje izgovora glasovnih sklopov tipa soglasnik + *j*, nastalih po onemitvi psl. polglasnikov v šibkem položaju (npr. rod. mn. psl. **bŭrjb*, **grǎblb* > isl. **bŭraj*, **grǎbal* > ter. *bù:raj*, *rà:baj*) in se nato naplastila najprej na osnove samostalnikov z izglasnim soglasniškim sklopom brez izglasnega *j* ter kasneje še na osnove drugečnega tipa.

Genitive plural endings in the *Tersko* dialect of Slovene

Nouns belonging to the non-mobile root-stressed accentual paradigm of *a*-declension with roots containing no final consonant clusters or containing consonant clusters of the type *š* + obstruent usually exhibit the genitive plural ending *-θ*, while nouns of the same paradigm with roots containing a final consonant cluster usually exhibit the ending *-aj*; doublet realizations are also possible. Nouns of the mobile or end-stressed accentual paradigms usually exhibit the genitive plural ending *-í*.

The predominant genitive plural ending of nouns of the masculine *o*-declension is *-e/-é*; the first with nouns belonging to the non-mobile root-stressed accentual paradigm and the second with those belonging to the end-stressed

accentual paradigm (rarely also those nouns which historically, i.e. prior to dialectal accentual changes, belonged to the mobile accentual paradigm). The ending *-í:* appears in nouns reflecting the Psl. accentual paradigms *c* and *b* with a (post-)Psl. long root vowel, and in most nouns synchronically belonging to the end-stressed accentual paradigm.

Due to the decline of this grammatical category, nouns belonging to the neuter *o*-declension exhibit a mixed state, most evident in nouns with the suffix *-išçe* (e.g. gen. pl. *košì:šç-θ* : *kopi:šç-e* : *rabi:šç-aj*). Nouns with roots containing no final consonant clusters or containing a consonant cluster of the type *š* + obstruent usually exhibit the ending *-θ*, however not without exceptions.

Nouns of the *i*-declension with rare few exceptions exhibit the ending *-í:*, also in nouns belonging to the (otherwise) non-mobile root-stressed accentual paradigm. Only in the accentual paradigm exhibiting circumflex root-stress in all forms, comprised of Friulian feminine loan-words with word-final consonants, do we find the unstressed ending *-j*.

The ending *-ú:*, originally the ending of genitive dual, was found in four nouns, denoting paired realia: gen. pl. (fem.) *noú:*, *rokú:*, (masc.) *roú:*, and (neut.) *oçú:*, and with the noun (fem.) *ó:ra* (rod. mn. *orú:*); the motivation for the generalization of the pluralized (originally dual) form in the latter example is not clear.

The ending *-aj* appears especially with nouns of the *a*-declension, and only as a secondary ending with nouns of other declensions; it appears predominantly with roots containing final consonant clusters. The ending was formed by dialectal vocalization of an epenthetic schwa in word-final consonant clusters of the type consonant + *j*, which arose as a result of the dropping of Psl. weak yers (e.g. gen. pl. Psl. **búrjb*, **grábǫb* > Csln. **búrāj*, **grâbǫl* > Ter. *bù:raj*, *rà:baj*). It then spread to roots of nouns with root-final consonant cluster without a final *j* and after that onto other types of roots.